

Daniel Defoe (asi 1660 – 1731): Život a zvláštní podivná dobrodružství Robinsona Crusoea, námořníka z Yorku (1719)

Robinson Crusoe se narodil r. 1632 v rodině, kde otec byl původem Němec a matka Angličanka. Robinson si od dětství přál stát se námořníkem, ale rodiče z něj chtěli mít právníka. Otec velmi usiloval o to, aby Robinson přijal rodičovské plány za své.

Cože jiného, tázal se mne, než nestálá krev tě nutká, abys opustil otcovský dům a rodnou končinu, kde tě dobře znají a kde bys mohl přičinlivostí a pílí dosáhnouti štěstí pohodlného a radostného života. Vyprávěl mi, že jenom zoufalci nebo lidé žádostiví neobyčejného osudu se ženou do ciziny za dobrodružstvím, buď aby se obohatili, nebo aby se proslavili neobyčejnými skutky, které vybočují z dráhy obvyklého života. Pravil, že tyto věci jsou buď příliš nad mé síly, nebo příliš mne nedůstojné; že já náležím k střednímu stavu, nebo, jinými slovy, k lepší vrstvě nižší třídy, o které se zkušeností přesvědčil, že je nejlepším stavem na světě a nejpříznivější vezdejšímu štěstí. Tu není bídy a soužení, lopoty a útrap těch, kteří jsou odkázáni na své mozoly, ani pýchy a hříšného nadbytku, domýšlivosti a závisti vyšších stavů.

Osmnáctiletý Robinson nenašel pochopení ani u matky, ale svých snů se nevzdal. Když se po roce (r. 1651) ocitl v přístavním městě Hullu, potkal tam svého kamaráda, který jej snadno přesvědčil ke společné plavbě na obchodní plachetnici do Londýna.

A tak aniž jsem se poradil s otcem nebo s matkou, ba aniž jsem jim byl vzkázal jediné slůvko, ponechav náhodě, zdali co o mně doslechnou nebo nikoliv, bez božího i otcovského požehnání, neuvažuje v nejmenším o důsledcích svého počínání, vstoupil jsem, Bůh ví, že v neblahé chvíli, dne 1. září 1651 na palubu lodi, která měla plout do Londýna.

Lod' sice v bouři ztroskotala a Robinson musel zbytek cesty do Londýna urazit pěšky, ale to ho nezbavilo touhy po námořních plavbách. Vydal se znovu na moře a po řadě dramatických příhod – mj. se na čas ocitl v muslimském otroctví – se dostal až do Brazílie a tam se stal prosperujícím plantážníkem. V r. 1659 jej tři sousedi – také plantážníci – získali k tomu, že z touhy po dobrodružství se s nimi vydal do Guineje na ilegální výpravu s cílem získat černošské otroky.

Lod' se však v Atlantském oceánu dostala do prudké bouře, byla zahánána směrem ke Karibiku a ztroskotala najetím na mělčinu poblíž neznámého ostrova. Posádka nasedla do záchranného člunu, ale ten se v mohutném příboji převrátil a všichni kromě Robinsona utonuli.

Jsa nyní zachráněn, pozdvihl jsem oči k nebi a děkoval jsem Bohu za spásu svého života, v niž jsem před chvilkou neměl ani nejmenší naděje. (...)

S rukama vztaženýma jsem přecházel po břehu, rozjímaje o svém zachránění. (...)

Chodil jsem hezkou chvíli po břehu pátraje, zdali bych někde nenašel pitnou vodu, což se mi k veliké útěše podařilo. Napil jsem se, a sežvýkav pak trošek tabáku, abych zahnal hlad, vylezl jsem na strom, abych se tu nějak usadil a ve spánku snad nespádl.

Ráno Robinson zjistí, že může doplatit k vraku lodi. Podaří se mu to, vyleze na ni, z trosek sestaví vor a na něm během několika plaveb dopraví řadu věcí z vraku na břeh. Jeho úsilí ukončí až další bouře, která zbytky korábu úplně zničí. Robinson začne pro sebe a své zásoby hledat úkryt.

Uvážil jsem veškeré podmínky, které chci mít splněny: za prvé zdravou polohu a pitnou vodu, za druhé ochranu před slunečním vedrem, za třetí bezpečí před dravci, ať už v lidské nebo zvířecí podobě, a za čtvrté vyhlídku na moře, abych, dá-li Bůh, že by se přiblížila nějaká loď, nepropásl příhodnou chvíli k osvobození, v něž jsem se nevzdal nadějí.

Pátraje po takovém místě, našel jsem malou planinku na úbočí příkrého pahorku, který se zdvíhal nad tímto místem kolmo jako zeď, takže z temene vrchu nebylo sem přístupu. V příkré stěně skály byl otvor, jakoby vchod do jeskyně...

Právě před dutinou byl trávník, i umínil jsem si, že si tu postavím stan. Plánka byla zšíří nějakých sto yardů, sotva dvakrát tak dlouhá, a skláněla se nepravidelně směrem k moři. (...)

Nežli jsem postavil stan, narýsoval jsem před jeskyňkou půlkruh asi dvacet yardů v průměru. Tento půlkruh jsem vysázal dvěma řadami silných kolů, zapouštěje je do země, až stály pevně jako sloupy. Hradba byla na šest a půl stopy zvýši a konce kolů byly přioštrény. (...)

Hned na první vycházce jsem k svému velikému potěšení objevil, že na ostrově jsou kozy. Byly však plaché a tak vychytralé a bystré, že bylo nesnadno se jim přiblížit. Ale nevzdal jsem se naděje, že se mi časem podaří některou střílit. (...) I usmyslil jsem si, že se k nim budu plížit vždycky seshora a užiji vhodné chvíle k lovu.

Prvním výstřelem jsem skolil kozu, která napájela kozlátka. Zabolelo mě to. Koza padla mrtvá, ale kozlátka zůstalo při ní stát, dokud jsem nepřišel a nesebral ji. Ale když jsem zvíře naložil na bedra, kůzlátka hopkovalo za mnou až k mému příbytku. I sňal jsem břímě a přenesl jsem kůzle přes ohradu. Domníval jsem se, že si je vychovám, ale nechtělo žrát, i musel jsem je také zabít.

Na pobřeží tam, kde na ostrově poprvé stanul na pevné zemi, Robinson vybudoval dřevěný kříž a na něm si pomocí různých dlouhých zářezů vytvářel kalendář. Z vraku zachránil také psací potřeby.

Svoji zoufalou náladu jsem začal nyní přezkoumávat rozumem. Utěšoval jsem se tím, že jsem sestavoval účet dobrého i zlého, a nestranně vyplňuje položky dlužníka i položky věřitele, zaznamenával jsem výhody svého postavení proti jeho nepříznivým stránkám...

Brzy nato si Robinson začal psát deník – první dny samozřejmě shrnul zpětně.

DENÍK

Dne 30. září 1659. Já, ubohý, nešťastný Robinson Crusoe ztroskotat jsem za hrozné bouře a vyvržen jsem na tento pustý, nehostinný ostrov, který jsem pojmenoval Ostrov zoufání. Všichni moji druhové utonuli a já sám byl napolo bez ducha.

Ostatek dne strávil jsem sklíčen neštěstím, které mě stihlo, neboť jsem neměl potravu ani úkryt, ani šaty, ani zbraň a zhola nic. (...)

Dne 5. listopadu. Toho dne jsem se vypravil s puškou a se psem a zastřelil jsem divokou kočku. Měla jemnou kožešinu, ale maso nebylo k ničemu. Každé zvíře, které jsem ulovil, jsem stahoval a kůži jsem uschoval. Na zpáteční cestě jsem spatřil na břehu mnoho rozličného mořského ptactva, jež jsem však neznal. Ale jak jsem se zarazil, ba poděsil, zastihnuv několik tuleňů, kteří, zatímco jsem na ně udiveně zevloval, naskákali do vody a protentokrát mi unikli. (...)

Léta plynou a Robinson postupně kolonizuje svůj ostrov. Musí se ovšem potýkat nejen s dosud divokou přírodou, ale i s nenadálými událostmi: zemětřesením, horečnatou nemocí atd. Svou houževnatostí však mladý trosečník všechny nesnáze překoná. Má i dva zvířecí společníky: psa, jehož zachránil z lodi, a papouška, jehož chytil v pralese a naučil ho pár slov.

Probíraje se při práci v rozličném náčiní, přišel jsem jednou na pytlík naplněný zrním, kterým se na lodi krmila drůbež... Zamýšleje užít sáčku k jinému účelu – chtěl jsem do něho nasypat střelný prach, který z obavy před bleskem jsem rozdílil po troškách – vysypal jsem jeho obsah pod skálu za jeskyni. (...) Ale jak jsem užasl, ba ustrnul, když po nějakém čase stébla vymetla deset nebo dvanáct klasů, v nichž jsem poznal pravý evropský, nebo spíše anglický ječmen! (...)

... udiven jsem počal věřit, že Bůh zázrakem dal vyrůst semení, které tu nikdo nezasíl, aby mi v této bezútesné krajině poskytl obživu. (...)

Opatroval jsem klasy pečlivě až do žně, která nastávala koncem června, sbíraje každé zrníčko, umínil jsem si, že je znovu vysiji a zakrátko nabudu dostatečného množství, abych si mohl upéci chléb. Podařilo se mi však až čtvrtým rokem, abych pojedl ze své žně, a to ještě jenom skrovně...

Takto upokojen a utišen žil jsem bezmála rok. Tiše a skromně jsem trávil své dny. V mysli jsem byl dokonale usmířen a odhodlán podvolit se každému řízení Prozřetelnosti. Žil jsem opravdu velmi šťastně, třebaže jsem nikdy nebyl prost pocitu osamělosti.

Za tu dobu jsem se zdokonalil ve všech ručních pracích, jichž si na mně potřeba vyžádala. Myslím, že by se ze mne časem stal opravdu zručný tesař, uvážíme-li, jak málo nástrojů jsem měl. Mimoto jsem se zdokonalil i v hrnčířství od těch dob, co mě napadlo, abych pracoval na hrnčířském kruhu, na němž se mi dařila práce mnohem snáze a lépe. Kroužil jsem teď nádoby pěkně oblé a úhledné, daleko dokonalejší než dřívější nestvůry. (...)

Nazíral jsem teď na všechny věci jinak. Pozoroval jsem svět jako cosi vzdáleného, co se mne vůbec netýká, od čeho nemohu nic očekávat, a po čem tedy netoužím. (...)

Především jsem tu byl prost vši světské neřesti, nevzněcovaly mě tělesné žádosti, nepokoušely mě oči, aniž jaká jiná marnivost. Nedychtíl jsem po ničem, neboť jsem měl všechno, čeho jsem mohl užít. (...)

Měl jsem dost k uspokojení svých životních potřeb, a k čemu mi bylo všechno ostatní? Zabil-li jsem více zvířat, než jsem jich mohl sníst, musil maso sežrat pes, nebo zůstalo napospas červům. (...)

Zkrátka a dobře, příroda a zkušenost mě naučily, že všechny věci jsou dobrá jen potud, pokud je můžeme upotřebit. (...) I nejchamtivější lakomec světa vyléčil by se ze své chtivosti, kdyby byl na mém místě, neboť jsem měl neskonale víc, než jsem potřeboval.

A novou nadějí se naplňovalo mé nitro, když uvažuje o svém nynějším stavu, jsem jej srovnával s osudem, který bych byl po právu zasluhoval. (...) Příliš záhy jsem propadl prostopášnosti, která i ten zbylý trošek zbožnosti ze mne vysmála ústy mých zpustlých kamarádů. (...)

Po mnoho měsíců jsem rozjímal zkroušeně o vši své zpustlé a zvrhlé minulosti. A když jsem se rozhlédl kolem dokola a uvážil, kolik dobrodiní jsem tu již užil od svého příchodu, kolika darů mně tu Bůh již dopřál, doznal jsem, že Bůh mi netoliko ulevil v trestech, kterých bych byl po právu zasloužil, nýbrž že se o mne ještě štědře postaral.

Žil jsem již dlouhý čas na ostrově a za tu dobu mnohé věci, které jsem přinesl z lodi, dávno mi již došly nebo byly skoro spotřebovány. (...)

I šaty se mi již značně rozpadávaly. Prádlo jsem dávno neměl, až na několik barevných košil, které jsem našel v truhlách ostatních námořníků, a ty jsem pečlivě opatroval, neboť bývalo takové vedro, že jsem často nesnesl jiné šaty než košili. (...) Rovněž jsem nemohl vycházet na slunce bez klobouku nebo bez čepice. (...)

Již dříve jsem se zmínil o tom, jak jsem uschoval kůže zabitých zvířat, které jsem buď věšel na šňůru, nebo napínal dřevěnými kolíčky, aby na slunci uschly. Některé z nich tak ztvrdly, že nebyly k ničemu, ale jiných, měkčích, jsem dobře užil. První věcí, kterou jsem z nich udělal, byla čepice, obrácená chlupy navrch, aby dešť po ní pěkně stékal. Když se čepice výborně osvědčila, udělal jsem si z kožešin celé šaty, totiž vestu a krátké široké kalhoty, v kterých by mi nebylo horko. Nemusím ani připomínat, že to byl strašlivý úbor, neboť jestliže jsem byl špatným tesařem, byl jsem ještě horším krejčím. Ale i tak mi tyto šaty posloužily právě tak dobře jako pěkný oblek. Když jsem v nich vyšel do deště, voda stékala po čepici i po kabátě a já zůstal v suchu.

Robinson chce chytit několik koz, aby založil chovné stádo. Nastraží tedy pasti – padací jámy.

Pak jsem šel k jámě s kozlaty, vytáhl jedno po druhém, a svázav je provázkem k sobě, odvedl je po mnohých nesnázích domů. (...)

Práce se mi vydařila. Ani ne za půldruhého roku měl jsem stádo s dvanácti kozami a s kůzlaty. Za další dvě leta vzrostlo stádo na čtyřicet tři kusy, nepočítaje v to, kolik jsem jich zabil a snědl.

Když Robinson za jasného počasí vystoupil na vrcholek jednoho z kopců na ostrově, spatřil za mořem daleko na západě dlouhý pruh pevné země. Netušil, zda jde o pevninu či ostrov, ale po čase se pokusil tam doplout. Vyrobil si člun, avšak již při testovací plavbě kolem ostrova se ocitl ve velkých nesnázích a celý plán nadlouho zavrhl. A pak přišel nejikoničtější moment celého románu.

Stalo se jednou, bylo to kpoledni, když jsem se ubíral k svému člunu, že jsem v úžasu ustrnul, vida stopu bosé lidské nohy otištěnou v pobřežním písku. Stál jsem jako bleskem zasažen, nebo jako bych byl zahlédl strašidlo. Naslouchal jsem, ohlížel jsem se vůkol, ale nic jsem nezaslechl, nic nespátřil. (...)

Podle dalších stop občasné přítomnosti jiných lidí – domorodců patrně ze země na západě – Robinson usoudí, co je do této odlehle části ostrova přivádí.

Po častých bitvách, které sváděli ve svých kánoích na moři, odjížděli vítězové se svými zajatci k tomuto pobřeží, aby je tu podle svých kanibalských obyčejů odpravili a snědli.

Když jsem tedy sešel z pahorku až na onen jihozápadní cíp ostrova, zděšením jsem ustrnul. Nikomu nevypovím, jak jsem se zhrozil, vida břeh poházený lebkami, ulámanými hnáty a jinými lidskými kostmi, opodál ohniště ohraničené dokola žlábkem jako zápasíště kohoutů. Tam patrně se sesedly ty divé nestvůry k nelidským hodům, aby si pochutnaly na tělech svých bližních.

Robinson nejprve ve strachu zesílí dřevěnou hradbu kolem svého sídla (které ovšem zároveň lépe zamaskuje), ale pak svůj obranný postoj změní. Usmyslí si, že až domorodci zase připlují, sám se pokusí jednoho z jejich zajatců zachránit a pak jej využít jako sluhu a zkušeného společníka pro plavbu ve člunu k zemi na západě. Uplyne však několik dalších let, než Robinson domorodce spatří poblíž svého sídla. Ale okolnosti mu nyní přejí: jeden mladík, jenž má být zabit a sněden, uprchne, a když se počet jeho pronásledovatelů ztenčí na dva, Robinson jednoho z nich srazí pažbou pušky a druhého zastřelí. Prchající mladík se udiveně zastaví: těžko říci, zda jej nenadálý zachránce více překvapil svým činem, nebo svým zjevem.

Znovu jsem naň zavolal a dával mu najevo, aby přistoupil, čemuž snadno porozuměl. Popošel o několik kroků a zastavil se. Po chvíli zas trochu postoupil a znovu zůstal stát. Tu jsem postřehl, kterak se třese, jako by měl být zajat a zabit jako druzí dva divoši. Znovu jsem mu pokynul a všemi možnými posunkly jsem se snažil, abych mu dodal odvahy. Poté přistupoval stále blíž a blíž a po každých deseti krocích padal na kolena, aby mi poděkoval, že jsem mu zachránil život. Usmál jsem se a přívětivě jsem na něho pohleděl a znovu mu kynul, aby jen přistoupil. Konečně přišel až ke mně, a pokleknuv přede mnou, líbal půdu, položil hlavu na zem, a vzav mou nohu, postavil si ji na šíji, aby mi dal patrně najevo, že mi chce být oddán a že chce být mým otrokem. Zdvihl jsem jej a povzbuzoval jsem ho, snaže se mu dodat myslí.

Tak Robinson získal svého sluhu, kterého pojmenuje Pátek – podle dne, kdy se setkali. Naučí ho trochu anglicky a vzdělává jej v evropských dovednostech i v křesťanské víře. Pátek je silný, pracovitý a vděčný. Jenže než se oba muži připraví na plavbu člunem do země na západě, u ostrova

přistane anglická loď. Ostražitý Robinson zjistí, že na plachetnici vypukla vzpoura, vzbouřenci zajali kapitána s kormidelníkem a vysadili je na ostrově. Robinson se se zajatci spojí a zorganizuje zdánlivě ztracený, ve skutečnosti však nakonec úspěšný boj za znovuzískání lodi. Počíná si přitom jako sebevědomý velitel, který se může opřít o vše, co na ostrově za ta léta vybudoval.

Část posádky se znovu přimkne ke kapitánovi, a poražené tvrdé jádro vzbouřenců dostane od Robinsona s kapitánem vcelku velkomyslný trest: pobyt na ostrově s návazností na Robinsonovo kolonizační dílo. Robinson s Pátkem pak odplují do Evropy a posléze se dostanou až do Anglie.

Daniel Defoe, *Robinson Crusoe*, Praha 2016, s. 14 – 15, 49 – 50, 58 – 61, 64, 67, 69 – 70, 73 – 74, 112 – 117, 124 – 127, 132, 141 – 142, 170 – 171.

Poznámky a vysvětlivky:

Robinson Crusoe [robinson kru:səu]; **dodat myslí** – dodat odvahy; **Hull** [hal]; **Prozřetelnost** – v křesťanství synonymum pro Boží zásahy do lidských životů; **stopa** – tradiční anglosaská jednotka délky, asi 30,5 cm; **tuleň** – zde ploutvonohý savec tuleň karibský, vyhubený ve 20. století; **vezdejší** – každodenní, pozemský; **yard** – tradiční anglosaská jednotka délky, asi 91,5 cm; **York** [jo:k].

Daniel Defoe: Robinson Crusoe: poznámky k interpretaci

Bezprostřední inspirací pro Defoeova *Robinsona Crusoa* byl novinářsky zpopularizovaný skutečný příběh skotského námořníka **Alexandera Selkirka**, který žil přes 4 roky (1704 – 1709) na opuštěném ostrově v Tichém oceánu. Defoe ovšem umístil Robinsonův ostrov zcela jinam: je to ostrov Tobago na jihovýchodním okraji Karibské oblasti.

Defoe byl politizující publicista a na Robinsonovi je to znát již od prvních stránek. Celý román vlastně začíná otcovou **obhajobou měšťanského, podnikatelského stavu** (*střední třídy*, řekli bychom dnes; *Tu není bídy a soužení... ani pýchy a hříšného nadbytku*). Robinsonovo trosečnictví pak ukáže osobnostní přednosti neprivilegovaného člověka, který svou odhodlaností, vynalézavostí a houževnatostí ovládne svůj svět bez dohledu či (údajné) podpory od aristokratické vrchnosti nebo královské autority. A závěrečná část románu, kdy Robinson si počíná jako vojevůdce a guvernér, je vygradovaným zadostiučiněním pro muže, který nejlepší léta svého života musel věnovat souboji s divokou přírodou i nepříznivým osudem.

V Defoeově době bylo historické bádání teprve v počátcích, nicméně autorův talent dokázal objevně zrekonstruovat – a do individuálního příběhu zkoncentrovat – **technologický vývoj lidstva**, od lovectví přes zemědělství až po řemeslnou výrobu a počátky kolonialismu (postava Indiána Pátka). Defoe tu předbíhá moderní historickou vědu, která se stejně jako minulým událostem věnuje také zkoumání vývoje **každodennosti**. A v úvahových pasážích Robinson dospívá k významu poučené skromnosti, kterou dnes spojujeme s ekologickým pojmem **trvale udržitelný rozvoj** (*Měl jsem dost k uspokojení svých životních potřeb, a k čemu mi bylo všechno ostatní?*).

Poměrně velký prostor tu mají **náboženská témata**: od barokní emocionální odevzdanosti (*Já, ubohý, nešťastný Robinson Crusoe...*) až k racionální aktivitě, jež je vlastně poděkováním Bohu za přízeň projevenou Robinsonovým přežitím. Všimněme si, že Robinson tu využívá podnikatelské postupy: nejprve si písemně zviduje klady a zápory svého postavení na ostrově (*položky dlužníka i položky věřitele*) – jako svědomitý účetní... Moderně pojatá víra přispěje ke sblížení s Pátkem; Robinson – původně nakloněný otrokářství – zjišťuje, že i divoši jsou lidská Boží stvoření.

Podnikatelský přístup má však také své stinné stránky. Robinson se již v Brazílii zcela oddal honbě za ziskem; a i když na ostrově podléhá *pocitu osamělosti*, nikdy mučivě nezatouží po ženě nebo po rodinném životě – v interpretacích Robinsona Crusoa se objevuje i poznámka, že Robinson – jako typický představitel malopodnikatelského stavu – je sexuálně apatický.

Robinson Crusoe je **jedním z prvních realistických románů** a zároveň **zakladatelským dílem dobrodružné prózy** (založené na napínavých příbězích převážně z přírodního prostředí); můžeme

tu použít termín *imaginativní realismus* (původně spojovaný zejména s ilustracemi k dobrodružné literatuře). **Kompozičně** je Robinson Crusoe zajímavý především tím, že obsáhlé dílo není členěno na kapitoly – jde o volný proud vyprávění, kdy vypravěčská první osoba usnadňuje mj. líčení Robinsonových duševních pochodů a překonávání větších posunů v čase.

Na závěr uvedme, že vše, co jsme zmínili, se týká pouze prvního dílu Defoeova románu. Druhý díl zachycuje další Robinsonovy osudy a příběhy osadníků na jeho ostrově, ale nezískal si zdaleka takovou čtenářskou oblibu jako díl první.

<https://www.myartprints.cz/a/myrbach-rheinfeld/robinsoncrusoebuildinghis.html>

<https://www.prints-online.com/crusoe-friday-4327523.html>